

Jutuvestmise tervendav kunst

Doris Kareva 28.10.2011 Sirp

16. oktoobril kõneles sel teemal programmi „Tallinn - Euroopa kultuuripealinn 2011” jutuvestmissarja raames Vanalinna Muusikamajas taani-ameerika juurtega, praegu Rootsis elav jutuvestja ja teatrilavastaja Inger Lise Oelrich. Allpool kokkuvõtte tema ettekandest.

Kõigil on igatsus kuulda lugusid, millel on tähendus – nii klassikalisi kui ka spontaanselt sündinuid, mis saavad alguse hetkest ja suunduvad tulevikku. Need lood saavad alguse inimese sisimast, mitte ei saabu käsuna kõrgemalt poolt. Igal inimesel on sünnipärane õigus kõnelda ja kuulata; see on sügavalt inimlik kogemus.

XX sajandi algul kadus jutuvestmise traditsioon tsiviliseeritud riikides peaaegu ära; seda võiks võrrelda kliinilise surma kogemusega. Ja siis korraga kerkisid lood ekraanidele, kujutluspildid said nähtavaks. Aga mida selle vabadusega teha? Kõneldud loo puhul kerkivad pildid kuulajast, säilib terviklikkus – kas filmi vaadates sünnib miski inimeses või toimub üksnes ekraanil?

Tööstusrevolutsiooni unistus oli, et kui masinad töö ära teevad, saavad inimesed vabaks. Ometi on meist orjad saanud, oleme stressis, depressioonis ... Kui lapsed ei kuule lugusid, ei kasva nad seesmiselt tugevateks, küpseteks isiksusteks, nende siseilmas valitseb kaos. Arvutisuhtlus ja filmide vahimine on otsekui pidev rämpstoidu söömine, mille tulemusena tekivad noortel inimestel mootorikaja kõnehäired, probleemid keele ja kirjutamisega, sisuliselt arengupeatetus. Õnneks taastab paar kuud jutuvestmislaagrit looduses enamasti nende arengu, ennekõike võime kõnelda, end välja elada. Selle puudumisel tekib sissepoole pööratud viha, eneselõikumine, nuusutamine ... Kuidas saab luua maailma, kui ei taheta selles isegi olla? 1974. aastal korraldati Ameerikas esimene jutuvestmisfestival. See oli ühtlasi aasta, mil loodi esimene arvuti, seega üsnagi pöördeline. Jutuvestmist aga ei kuule lindilt ega leia internetist, tehnoloogia maatriksis on see puudu. Jutuvestmise sisu on hetkes – see on inimeste kohtumine. Inimesed tahavad koos olla – ja ratsionaalsus moodustab vaid väikese osa sellest, mida tähendab olla inimene.

Taassaabunud jutuvestmise laine on siiski teistsugune kui vanasti. Siis kandis jutuvestja hoolt kogu keskkonna eest. Siuu indiaanlaste müüte ei saanud kunagi jutustada dakoota indiaanlased. Nüüd aga on meie paletil koos kogu maailmamuusika, nii ka maailma jutuvestmine. Kogu ilma tarkuse lood on meile kättesaadavad – ja ka vajalikud, sest oleme hädas. Keskkonna- ja finantskriis, sõjalised konfliktid ... Aeg on leida oma olemisele uus lugu. Koolis õpetatakse, et inimese elu saab alguse juhuste kokkulangemisest – see pole kuigi inspireeriv lugu. Sufi luuletaja Hafiz on öelnud: sõnad, mida lausume, saavad majaks, milles elame. Vanad lood annavad elule sügavama tähenduse: oma sisimas me ju teame tõde, eriti on lapsed sellele lähedal. Aga nad tahavad kohata lootust, näha suurt pilti. Lood ei anna alati vastust, kuid annavad kätte teotsa. Jutuvestja roll on tänapäeval mõnevõrra muutunud, on tekkinud uued valdkonnad nagu rakenduslik või etenduslik jutuvestmine. Mitte ainult inimesel, vaid ka rühmal või rahvusel võib olla oma lugu: Hitler kasutas hiilgavalt üliinimese lugu, araablasi ühendab püha sõja oma ... Jutuvestmine on sotsiaalne kunst. Killustatuse teema, mis praegu inimesi kõige enam vaevab, on olemas juba vanades müütides, näiteks Isise ja Osirise loos. Jutuvestmisel ongi tervendav tegevus kuulaja terviklikkuse taastamine.

Lõpetuseks üks väike lugu. „Kuidas sa tead, et päev on alanud?” küsis juudi rabi oma õpilastelt. Üks käsi tõusis. „Kas see pole mitte, kui teed hundil ja koeral vahet?” küsis üks õpilane. Rabi raputas pead. „Ehk on see, kui teed vahet viigi- ja datlipuul?” oletas teine. Jälle raputas rabi pead. „Õõ on läbi ja päev koidab siis, kui näed teise inimese näos vända või õde.”

Kõnelge pisut oma taustast. mismoodi jõudsite jutustamiseni?

Inger Lise Oerlich: Teatri kaudu. Kui laps olin reisisid mu vanemad palju. Kuna ma valdan mitmeid keeli, tundus igati loogiline astuda ülikooli lingvistika erialale. Aga õige pea tundsin, et see on nagu süüa tuhka. Tegelikult huvitas mind miski, mis hõlmaks inimese – ja nii läksingi Londonisse teatrit õppima. Kui elada kogu aeg ühes kohas, tunduvad inimesed ühesugused, alles rännates avastad, kui palju on inimolemise vorme, erinevaid kultuure, nägusid ... Kui teatris on lava näha, siis jutustamises on lava sinu sees. Aga lood on needsamad. Ja jutustajal on oma pagasiga palju kergem reisida kui teatril lavastustega.

Teie visiitkaardil seisab „Storytelling for Life”. Kas jutustamine ongi teie ametlik elukutse?

Olen alati elanud oma kunstist, teinud teatritööd ja olnud mitmete projektide eestvedaja. Viimased kümme aastat olen olnud põhiliselt jutustaja ja omamoodi teerajajana korraldanud ka rahvusvahelisi jutustajate kokkutulekuid. Näiteks eelmisel suvel jutustasime üheksateistkümnepäevase jutustaja ja kahe muusikuga viie päeva jooksul kogu „Kalevala”. See oli väga põnev.

Mis on teie meelest jutustamise põhiline eesmärk?

Minu püüdluseks on kõik inimsuse palged ühtekokku tuua, leida keel, mis kõnetaks kõiki. See peab olema omamoodi piltkeel, mis inimesi ühendab. Aga mitte multifilmilik piltkeel, kus loomad pole päriselt loomad, vaid teatavad konstruktsioonid – ja pealegi enamasti väga koledad. Ilu on aga jutustamise puhul äärmiselt oluline aspekt. Ma usun, et iga inimene sünnib sellesse ilma sisemise varandusega, mis ainult ootab oma aega, et avaneda. Ja koosolemise kaudu saame luua selleks tingimused. Ma tõesti usun, et üheskoos olemine, kõnelemine ja kuulamine võimaldab lahendada enamiku probleemidest, millega me tänapäeval silmitsi seisame. Koosolemine on aga kunst, mida tuleb alles õppida. Ja jutustamisel on siin väga suur tervendav jõud. Vähemalt sama oluline on kuulamine. Kui sa pole veel valmis, et rääkida oma lugu, saad ometi kuulata ja aidata seeläbi teiste lugudel ilmsiks saada.

Oma ettekandes osutasite lugudele, mis pärinevad väga erinevaist kultuuridest. Kuidas leiata üles omaenda lood, mida edasi jutustada?

Tõesti, maailmas on miljoneid lugusid. Ja neid ei saa rääkida objektiivselt: rääkima peab sellest, mille su süda ära tunneb, mis sind isiklikult puudutab – liigutab või ka ärritab. Ühesõnaga, tekitab soovi seda teistele edasi rääkida. Tänapäeval on raamatud ja internet kõigile kättesaadavad. Kirjasõna on aga üks asi, jutustatud lood hoopis teine – need on pidevas muundumises. Ma pean kõigepealt olema kindel, et saan aru loo mõttest, siis võin selle edasi jutustada omal moel. Igal lool on minu meelest omaenda olemus, millest tuleb lähtuda ja mida austada.

Kas jutuvestjaid üle maailma seob üksnes huvi või ühendab ka mõni ametlik organisatsioon?

Inglisekeelses maailmas on jutuvestmise traditsioon võimsalt taas sündimas ja Ameerikas on see vägagi levinud, seda kasutatakse õige mitmel otstarbel. Hiljuti loodi seal vabaihendus Tervendavate Lugude Ühendus, mis toob kokku väga erinevad inimesed kõikvõimalikelt elualadelt, keda huvitab jutuvestmine. Selle aadress on www.healingstory.com. On mitmeid teisigi, enamasti on need küll rahvuslikud. Kui korraldasin 2005. aastal Rootsis oma esimese rahvusvahelise sümposiooni „Jutuvestmise tervendav kunst”, tuli kokku 120 inimest 25 maalt. Meil oli kaksteist töötuba kõikvõimalikel teemadel: jutuvestmine sotsiaaltöös, jutuvestmine koolides jne. Kuna 11. september oli alles värskelt seljataga, käsitlesime eraldi ka teemat, kuidas toetada perekondi ja väikelapsi, aidata neil traumaga toime tulla. Siis oli töötubades arutlusel veel jutuvestmine kui arengu osa, mehe-naise teema jutuvestmises

... Inimesed ei pruugi tajuda jutuvestmise praktilist väärtust ja selles peituvaid võimalusi. Sellepärast alustasingi seda sümposioonide sarja, mis on Põhjamaadel nüüd toimunud igal aastal. Aga selle käigus asutasime ka omaenda organisatsiooni Põhjamaade Tervendavate Lugude Ühenduse (Nordic Healing Story Alliance), kuhu algul kuulus 50 Põhjamaade jutuvestjat. Viin läbi ka koolitust erinevate alade professionaalidele, kes saavad rakendada jutuvestmise oskusi oma igapäevatöös.

Hiljuti ilmus teie raamat jutuvestmise tervendavast mõjust. Kas see tõlgitakse ka teistesse keeltesse?

Kuna inglise keeles on ilmunud juba väga mitmeid teoseid jutuvestmise kunstist, otsustasin kirjutada enda oma rootsi keeles. Kuidas kirjutada millestki, mis eksisteerib väljaspool kirjasõna või õieti vastukaaluks sellele, oli aga pätkel, mille katkihammustamiseks kulus mul aastaid. Eelmisel aastal aga sain selleks stipendiumi, sõitsin kodunt minema ja kirjutasin selle valmis. Raamat jutuvestmisest räägib ennekõike sellest, mida tähendab olla inimene. Sinna on kokku kootud kogu mu kogemus, tekst on pikitud näidete ja praktiliste harjutustega – neid on seal 34. Kas see inglise keelde tõlgitakse, pole veel selge, küll aga on soovitud mu raamatut avaldada soome keeles.

Ekh on teil lõpetuseks jutustada mõni lugu jutuvestmisest?

Räägin ühe indiaani loo, ei mäleta küll, millise suguharu oma.

Kunagi elanud kõik maailma lood ühes tipikülas üheskoos. Söövad ja joovad ja tunnevad elust rõõmu... kuni mõnda lugu on maailmas väga vaja. Siis läheb ta külast laia maailma ja hakkab kellegi südamele koputama, kuni see ei saa enam teisiti, kui peab selle loo jutustama. Ja kes kuulevad, jutustavad omakorda edasi, kuni lugu jõuab selle inimeseni, kes seda parajasti hädasti vajab. Lugu ise aga läheb tagasi oma tipikülla, kus ta koos teistega päevast päeva sööb ja joob ja elust rõõmu tunneb. Kuni järgmise korrani, mil teda maailmas vaja on. Selles avaldubki lugude tervendav toime. On imeilusaid lugusid, tulvil sügavat tarkust, mis on aga meelest läinud, mida enam edasi ei räägita. Praegu maailmas valitsev pidetus, kaos ja pinge tulenevadki suurte lugude kaotsiminekest. Jutuvestmine annab juhatust, mismoodi elu keeruliste olukordadega toime tulla, sellel pole mitte ainult raviv, vaid ka ravi ennetav toime. Et iidset teadmised ja muinasjuttude tarkus uuesti levima on hakanud, on minu meelest väga rõõmustav märk.